

La Portadora

Revista d'Estudis Socials
i Humanístics del Priorat

Núm. 1 (2016)

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General d'Arxius, Biblioteques,
Museus i Patrimoni
Aixíu Comarcal del Priorat

CEP
Centre d'Estudis del Priorat

La Portadora

Revista d'Estudis Socials
i Humanístics del Priorat

Amb el suport de:

Diputació Tarragona

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

**Consell Comarcal
del Priorat**

Editen: Centre d'Estudis del Priorat (CEP) i Arxiu Comarcal del Priorat (centre cogestionat pel Departament de Cultura, el Consell Comarcal del Priorat i l'Ajuntament de Falset).

Consell de redacció: Josep Artigas Prous, Eduard Barceló Crusat, Isabel Gayà Trullenque, Marta Pelejà Muntané, Josep M. Pons Altès i Jaume Teixidó Montalà.

Primera edició: desembre 2016

Tiratge: 400 exemplars

© del text: els autors

© d'aquesta edició: Centre d'Estudis del Priorat (CEP) i Arxiu Comarcal del Priorat (ACPR)

Coberta: Façana principal de l'edifici escolar de Falset

Impressió: Arts Gràfiques Octavi, SA

ISSN: 2462-7224

DL: T-1588-2016

El poder esotèric de les campanes: les creences del passat a la Vilella Alta

Esther Gutiérrez Escoda i Marc Vinyes Verge
f.cossetanis@gmail.com m.vinyes@hotmail.com
Centre d'Estudis de la Vilella Alta

Resum: En l'estudi de les creences o les supersticions en l'àmbit rural prioratí, les campanes ocupen un lloc destacat pel fet que eren utilitzades, mitjançant els seus tocs, per a foragitar els espectres i els mals esperits, però també per a prevenir dels danys causats per les malalties, les epidèmies, les plagues i les malvestats meteorològiques, entre altres. Paral·lelament, amb la mateixa finalitat, s'utilitzaven un seguit de rituals, conjurs, pregàries o oracions populars, que el catolicisme va combatre o bé va adoptar i cristianitzar.

Paraules clau: campana, cristianisme, paganisme, ritual, conjur, bruixa, la Vilella Alta.

Segons ens indica el diccionari de l'Institut d'Estudis catalans, *consagrar* significa *fer o declarar sagrat* alguna cosa o objecte que abans no ho era; *beneir*, és *invocar amb paraules o ritus* religiosos la protecció divina; *exorcisme* al·ludeix a una fórmula religiosa per a *foragitar d'algú un mal esperit*. I finalment la paraula *conjur* implica el fet d'*obligar a un diable o esperit a obeir, per la invocació d'un nom sagrat o màgic*. En tot cas, aquestes paraules fan al·lusió a la *màgia*, mot que fa referència a una *ciència oculta que pretén produir efectes valent-se d'éssers sobrenaturals o forces secretes de la naturalesa*. És *màgia blanca* quan la que opera ho fa en virtut de forces naturals ocultes, per contra, és *màgia negra* la que opera per força diabòlica.

En aquest article partirem d'una anàlisi no religiós però apropant-nos a les creences o supersticions dintre de l'àmbit rural prioratí, posant d'exemple el cas de la Vilella Alta. Aleshores, comprovarem com el catolicisme utilitzà les mateixes tècniques esotèriques que per altra banda combatí inexorablement. Ens referim a les actuacions de la Santa Inquisició envers les bruixes, els bruixots i els seus suposats conciliàbuls amb el Maligne. Les bruixes, encara que negra, feien servir també màgia oculta i igualment conjuraven. Tenien a més, un poder sobrenatural i màgic capaç, segons deien, de provocar tempestes, plagues al camp i altres malvestats. Sigui com sigui, elles, les bruixes, complien amb la funció de fer de mitjanceres entre la seva divinitat i els homes. Aquesta funció també la feren els mossens, atès que amb les seves accions supliren les activitats que temps enrere havien fet els druides, els sacerdots dits pagans o els mags: la de complir amb la funció de mitjanceres entre la divinitat i els humans conciliant les forces naturals alterades.

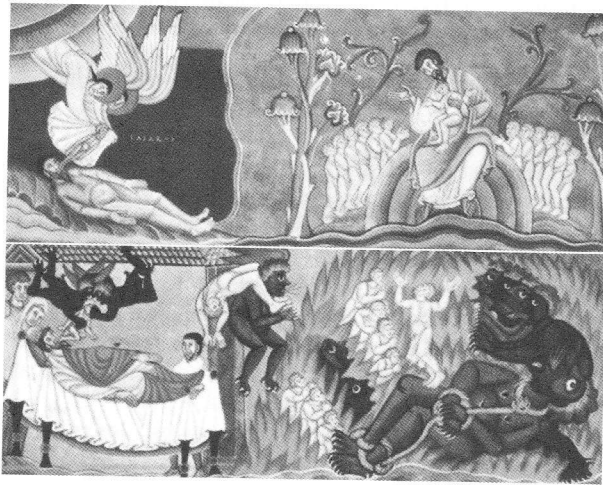
Les campanes: talismà per a foragitar els espectres i els mals esperits

La campana ha estat utilitzada a totes les civilitzacions com a medi per a foragitar els mals esperits. El bonze, per la seva duresa i resistència ha estat també considerat en moltes cultures occidentals i orientals, com un metall sagrat, per tant se li ha donat nombroses propietats protectores. És símbol d'incorruptibilitat i d'immortalitat, així com de justícia inflexible degut a la impenetrabilitat del metall. Per tant, la consideració envers la campana ha estat sempre de tipus sagrat, instrument musical però entès com a un talismà, amb poders esotèrics, ja que amb el seu so és capaç d'allunyar a tot tipus de mals esperits. Per la seva banda, l'Església catòlica s'ocupà de "cristianitzar" aquests instruments musicals, donat que la "benedicció" de les campanes té la finalitat de convertir-les d'objecte profà a un altre de tipus sagrat (Alonso i Sánchez, 1977: 63-68).

Cal dir que la funció dels sons de les campanes no és únicament d'avis o de convocatòria, sinó també de conjur. El toc de morts catòlic per exemple, tenia per finalitat espantar els esperits malignes que podien pertorbar l'ànima del difunt. La creença popular en les ànimes es basa en els principis catòlics que procedeixen del judaisme. General-

ment aquesta creença parteix de la base de què cada persona està constituïda per dues parts ben diferenciades: el cos i l'ànima.

Així doncs, després d'haver finat, l'ànima inicia un viatge que la conduirà cap al *cel*, si és que s'han complert els preceptes religiosos establerts; a l'*infern* si s'han incomplert greument; als *llimbs* si la persona finada és nounada sense batejar, o al *Purgatori* en cas d'haver de purgar algun pecat, o falta, menys greu abans de pujar cap al cel. I és aquí precisament on, a cavall entre la religió i la mitologia entra la creença de les ànimes en pena, els

IMATGE 1. Inici del viatge de l'ànima un cop s'ha finat: a dalt, l'ànima de Llätzer sortint per la boca és acompanyada pels àngels; a baix, l'ànima d'una persona acollida pels dimonis. Còdex Aureus Eptemacensis, segle XI. Autor desconegut.

espectres, els fantasmes i esperits del Purgatori, que cada nit tornen a la Terra per poder complir les promeses que deixaren pendents, les obligacions que no feren, els treballs que realitzaren incorrectament, tornar el que van robar...

Aquests esperits circulen lliurement tan sols durant la nit, d'aquí venen els tocs de les campanes nocturnes anomenades també "Toc d'Ànimes", i les del matí o, "Toc d'Alba", toc que a la Vilella Alta, es va suspendre en algun moment indeterminat del se-

gle XX. Ambdós tocs, senyalen el període en què les persones havien de refugiar-se en les seves cases, prescripció que antigament complien els veïns d'arreu de les poblacions catòliques, limitant així la seva jornada laboral entre aquests dos tocs.

En l'imaginari catòlic era costum mig obrir les finestres on es trobava el cadàver, i mantenir-la així mentre el finat estigués a casa, d'aquesta manera l'ànima del difunt podria sortir amb més facilitat. Igualment, se solien cremar algun tipus d'herba aromàtica com el romaní, o el llorer. Herbes i espelmes, que havien estat beneïdes el dia de la Candelera o de Sant Joan. Amb aquest ritual de purificació es pretenia allunyar, no tan sols a les ànimes en pena, sinó també a les bruixes, als fantasmes, els espectres, les aparicions i els dimonis.

IMATGE 2. Processó en la boira, 1797. Autor: Ernest Ferdinand.

Veïem com entre toc i toc de campanes, les ànimes en pena i tot aquest seguit d'ens paranormals, eren lliures i solien circular tant pels interiors de les poblacions, com pels camps, sense cap tipus de limitacions, ja que inclòs podien introduir-se dintre de les cases, sense necessitat ni tant sols de fer-ho per les fumeres. Entre els treballs que realitzaven les ànimes en pena durant la nit, temin per exemple, les processons per carrers o camins del poble, i ho feien cantant o resant, a vegades ambdues espelmes apagades a les mans, o amb una espelma encesa de color verd.¹

Existeixen també altres tipus d'ens sobrenaturals relacionats amb el món dels morts, donat que la mort, no sembla ser una frontera definida en l'imaginari catòlic al llarg dels segles. Ja des de l'Edat Medieval, els esperits i les ànimes dels difunts feien incursions de forma regular al món dels vius. Però fins a mitjans del segle XV, els fantasmes no eren considerats com a ens perturbadores que causaven por o terror, ans al contrari, es tractaven d'entitats benèvols i inofensives.

És a partir d'aquest segle i especialment en el XVI, quant es produeix un canvi en les mentalitats i en les actituds de la població: els fantasmes i els esperits passaran a convertir-se en dimonis menors, capaços de posar en perill les ànimes i els cossos dels bons cristians. Aquest canvi de mentalitat arreu de l'Europa Occidental, influirà notablement en els textos i els tractats de l'època, on apareixerà una nova interpretació dels esperits: ara seran de tipus agressius i estaran associats als pecats, a les malalties, al càstig Etern, i al Maligne.

A la Vilella Alta, trobem encara reminiscències d'aquests pensaments i creences del passat, es tracta de rituals màgics fets d'antuvi que les veïnes recorden, però que desconeixen el perquè es duïen a terme:

¹ Urdaibaiko Galtzagorriai (2014): *Mitologia Hiztegia*. [en línia] <http://www.urdaibai.org/eu/etnografia/Mitologia%20hiztegia.pdf>

“Per la Setmana Santa... no es podia escombrar. No sé perquè. Jo me’n recordo de ser petita, petita, i allà a ca la tia... el Dissabte de Glòria anàvem a buscar aigua beneïda... regava aquella dona tota l’entrada [de casa]... i jo l’ajudava a escombrar, perquè alleveï... Dijous i Divendres Sant no [es podia escombrar], no se perquè.

Jo de casa meva no me’n recordo, però d’allà ca la tia... jo era molt jove-neta, no sé potser tenia nou anys... anava a buscar aigua beneïda i regava amb aquella aigua... perquè?... no ho sé”.²

IMATGE 3. L’arcàngel sant Miquel trepitjant el Dimoni. Gravats a la campana de santa Bàrbara i santa Llúcia de la Vilella Alta. Any 1828. Fotografia: Pere Manel Martín Serrano.

La realitat és que en les cultures populars de l’àmbit catòlic, i no tan sols el de la Vilella Alta, es duïa a terme tot un seguit de rituals màgics per foragitar els ens fantasmagòrics. N’és exemple, el cas de la Vilella Alta, donat que el Dissabte de Glòria s’anava a buscar aigua beneïda a l’església, per regar les entrades de les cases, i amb aquesta pràctica, se’n deslliura-ven les cases i les persones que les habitaven dels mals esperits.³

Un altre tipus d’esperits són les aparicions, ànimes que tornen al món dels vius per alguna missió concreta. Tenen forma corpòria i mantenen comunicacions i diàlegs amb certes persones escollides. Tornen al món dels vius per pròpia voluntat, per així poder encarregar o dur a terme, una missió que els impedeix el descans Etern. Quan aquest tipus d’esperit és capaç d’introduir-se dintre del cos d’una persona viva, aleshores estem parlant de la presència del Maligne. I qui millor que sant Miquel per acabar amb els dimonis?

La història de sant Miquel està lligada a la lluita del Bé i el Mal, els pecats i les males accions. Junt amb

Gabriel i Rafael, són els encarregats de portar els missatges i de transmetre la voluntat divina. La figura d’aquest sant té diverses funcions: liderar l’Exèrcit de Déu, jutjat les ànimes dels finats, i fer de guardià de l’església. Figura que per altra banda, localitzem

² Font Oral: Bonet Escoda, Prisca.

³ Violant Simorra, R. (1990): *Etnografia de Reus i la seva comarca: el Camp, la Conca de Barberà i el Priorat*. Ed. Alta Fulla, Barcelona p. 163.

gravada a una de les campanes de La Vilella Alta. Sigui com sigui, es tracta d'un guerrenviat per Déu amb la intenció de derrotar als àngels rebels, que han traspassat a l'exèrcit del Maligne. És per aquest motiu que se'l representa amb l'armadura, l'escut i l'espasa. Tots ells símbols protectors en les guerres terrenals, però també en un sentit espiritual: amb ells es fa possible la protecció contra les influències malignes dels àngels caiguts, de les bruixes i dels bruixots.

Tot aquest seguit de tipologies fantasmagòriques, obligarà a l'església a buscar solucions per impedir les aparicions dels fenòmens paranormals, relacionats amb el món dels difunts. Ja des de l'edat medieval, aquesta institució intentà combatre els ritus pagans de les societats, sobre tot les rurals, actuant com a intermediària entre els vius i els morts. Així, podem veure com l'església posà en marxa tot un seguit de mecanismes *cristians* de protecció, que donaren tranquil·litat a la població, i també donaren la possibilitat als vius perquè poguessin millorar la situació de les ànimes:

- El toc de les campanades a morts, el toc d'Ànimes i el toc d'Alba.
- Celebracions de misses de difunts per a pregar pel descans Etern.
- Institució d'un dia de celebració dels morts.
- Realització de pregàries i oracions per disminuir les penitències i patiments dels difunts.
- Indulgències per reduir el temps d'espera de les ànimes al Purgatori, i afavorir la seva estada en aquest lloc d'impàs.⁴

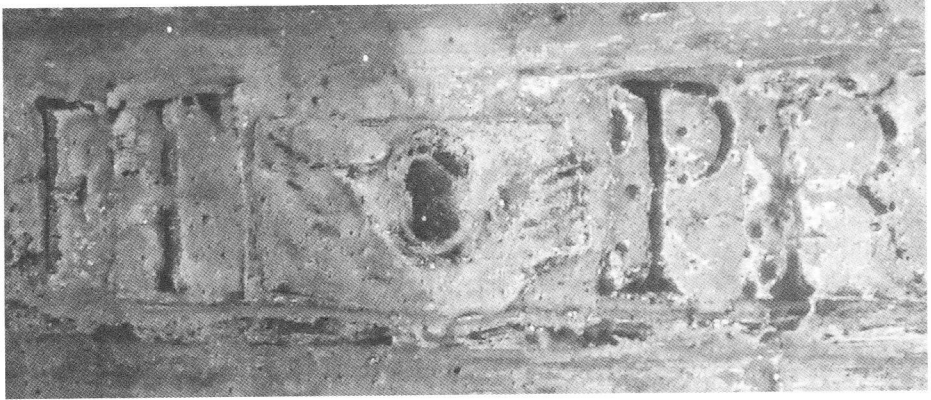
El fet que a la Vilella Alta es commemorés litúrgicament, una festivitat relacionada amb santa Caterina és prou significatiu, com també ho és, el nom de la campana dedicada a la mateixa santa ja al segle XVIII. Aquesta celebració es realitzava el dia 14 de desembre, dos dies després de la festivitat de la patrona del poble: santa Llúcia. De fet, desconexem ara per ara, a quina santa es refereix, si a santa Caterina de Siena o a santa Caterina d'Alexandria, donat que la primera es commemora el dia 29 d'abril, i la segona el 25 de novembre. Sigui com sigui, totes dues santes tenen relació amb el procés de la mort.

Santa Caterina de Siena, és precisament l'advocada de les persones moribundes i protectora de les malalties, però també protegeix contra els incendis, per tant actualment és patrona dels bombers. Mentre, que santa Caterina d'Alexandria, vetlla per les morts sobtades i ajuda a les persones en el seu transit cap al Més Enllà. Inclosa en els anomenats "Sants Auxiliadors", és protectora també de les noiets verges. Per tant, sigui una o altre santa, el fet de tocar les campanes a morts o, el toc d'Ànimes amb *la Caterina*, feia que el seu so protegís i ajudés als vius, però també a les ànimes dels vilatans en el seu traspass.

---

⁴ Tudela Villalonga, L. (2014): *Fantasma y Aparecidos en la Edad Media*. Ed. UNED. Illes Balears.

IMATGE 4. Detall dels querubins gravats a la Campana de santa Caterina i santa Prisca de la Vilella Alta. Els querubins són éssers alats, missatgers encarregats d'enviar arreu del terme la protecció de les santes. Any 1772. Autor: Josep Serres Gutiérrez.

Finalment, per cloure aquest subapartat referent als tocs de les campanades a morts i les creences populars envers el més enllà, en els esperits i els dimonis, dir que la campana de La Vilella Alta dedicada a santa Bàrbara, avui desapareguda, s'insereix dintre de l'àmbit de la mort, donat que la santa en qüestió, a part de ser protectora contra els llamps, el foc i les tempestes, ho és també de la mort sobtada sense confessió.

Els episodis crítics: les malalties, les guerres i les plagues

Les malalties foren inexplicables científicament en temps passats, i moltes d'elles eren considerades com una manifestació del Maligne⁵. Davant d'aquests episodis, s'invocaven als sants i es feien tot un seguit de rituals màgics que no estudiarem en aquest assaig. Tan sols dir que al llarg de la Història, aquests tipus de malalties s'han considerat de tipus contagiosa, i patides com a conseqüència d'un càstig del més enllà, el que va donar peu a tot un seguit de persecucions arbitràries, i d'exorcismes practicats per la mateixa església catòlica. Per exemple, la ceguera durant l'Edat Medieval era el resultat del càstig diví contra les persones que no complien degudament amb els deures morals, ni amb els derivats de la legislació eclesiàstica o, senzillament, seqüeles somàtiques de suposades possessions diabòliques.⁶ D'aquí bé el patronatge de santa Llúcia, protectora de la vista a la Vilella Alta, i la dedicació compartida amb santa Bàrbara en una de les campanes de la vila.

Al llarg dels segles XVII i XIX tant la comarca del Priorat com la Vilella Alta, patiren tot un seguit d'episodis crítics: guerres, epidèmies infeccioses, plagues al camp i malvestats meteorològiques que marcaran el tarannà de la comarca. La meteorologia adversa provocaria quantioses pèrdues a la població. Per exemple, els anys compresos

⁵ Jiménez Arauz, C. (2014): *Análisis de la relación entre la epilepsia y los trastornos psiquiátricos*. Tesis Doctoral. Ciudad Universitaria Rodrigo Facio, Costa Rica [en línea] <http://www.binasss.sa.cr/bibliotecas/bhp/textos/tesis55.pdf>

⁶ Ibídem.

entre el 1600 i el 1606 foren d'absoluta sequera, i tanmateix, entremig el 1603 hi hagué una nevada important que durà quatre dies seguits. L'hivern de 1607 fou molt fred, i el 1609, les collites foren nefastes, per tant, la pèrdua dels recursos alimentaris esdevingueren gravíssims. Si durant la primera dècada d'aquest segle comprovem com la sequera fou brutal, el 1617 per contra, es produí un aiguat que feu mal arreu de Catalunya, documentant-se inclús una víctima mortal a Escaladei.⁷

IMATGE 5. Detall de l'epigrafi dedicada a santa Llúcia a la campana compartida amb santa Bàrbara. Any 1828. Fotografia: Josep Serres Gutiérrez.

A la climatologia adversa i a la fam prolongada d'aquest segle, hem d'afegir la guerra dels Segadors i la presència de malalties contagioses mortíferes, com fou per exemple la pesta negra de l'any 1650. Seguint les mateixes paraules escrites pel coronel Don Francisco Manuel de Melo, que visqué la guerra dels Segadors en primera persona al Camp de Tarragona:

“Hacia ese tiempo [1650], de vuelta a Cataluña de las tierras de Valencia... don José Dardena con la caballería de su cargo, trajo la Peste con que se infectó Tortosa... para cortar el contagio, suspendieron su comercio con ella los pueblos menos lejanos, formando un cordón sanitario por tierra... sin embargo el mes siguiente de marzo, sentía también Tarragona los estragos de la Peste, saltando de pueblo en pueblo, visitó los principales de la provincia.

A esta terrible plaga se siguió otra no menor, que fue la horrorosa hambre, hija de la guerra y del descuido de la agricultura en los campos del suelo catalán, para quien estaba cerrado el cielo que le negaba sus lluvias...”⁸

Per si no hi havia prou, amb aquestes calamitats, hem d'afegir les plagues del camp que assolaren també les terres prioratines. Si bé en aquest treball no parlarem de la fil-

⁷ Gort, E. (2008): *Escaladei, la Cartoixa de Montsant*. Albarca, Migdia Serveis Culturals, p. 141

⁸ De Melo, Francisco Manuel. (1842): *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña, en tiempo de Felipe IV*. Ed. Imprenta de Juan Oliveres, Barcelona p. 327.

loxera, sí que esmentarem breument les plagues de la llagosta del mateix segle XVII, i la de les erugues del segle XVIII, donat que les plagues, almenys les de les llagostes, estaven en relació directa amb els presagis i les premonicions de les catàstrofes.

IMATGE 6. Lepros munit amb una campana a la mà dreta. Els malats infecciosos havien d'anunciar que passaven pel carrer tocant una campaneta. The British Libray, Pontifical. Segle XV, manuscrit. Lands-downw 451, foli 125.

La realitat fou que les conseqüències d'aquestes plagues foren la pèrdua total de la collita, i de forma secundària, la impossibilitat de què el bestiar pogués veure aigua o menjar herbes infectades. També es prohibí la pesca per la corrupció de les aigües dels rius, o la pèrdua dels porcs i de les gallines malaltes per aquesta causa. Igualment, es produí un augment significatiu del preu dels cereals, a causa de la destrucció dels mateixos durant la plaga, i influí notablement per les tècniques d'acaparament.

En segon lloc, podem veure com la crisi alimentària provocava un estat de desnutrició permanent en els damnificats. Cosa que implicaria que aquests, fossin preses fàcils per a les malalties infeccioses, en particular la Pesta Negra, produint-se un augment de la mortalitat, com va succeir durant la plaga

de 1686-1688 a Catalunya. No obstant això, si deixem de costat la Pesta, el presagi més repetit en els texts de l'època que implica l'aparició de la llagosta, fou el de la guerra, donat que aquesta plaga era representada com un ferotge exèrcit. Per tan, quant s'apropaven els núvols de llagostes immediatament la gent pensava que ben aviat esclataria algun conflicte bèl·lic. N'és exemple la Guerra dels Nou anys (1689-1697), que al Cap de Tarragona coincidí amb la plaga de la llagosta.

La llagosta és sens dubte la plaga més nociva que patí la Catalunya del XVII. La rellevància principal d'aquesta plaga, bé donada pel nombre de respostes espirituals davant la mateixa. El mateix Arquebisbe de Tarragona transmetia a les parròquies les instruccions i normes per combatre i matar els insectes, recollir-los i enterrar-los en cal

viva.⁹ Durant aquest segle a Catalunya es documenten 9 anys consecutius de plagues de llagosta que van des de 1680 a 1688 ambdós inclosos. Un any despès de finalitzar aquesta plaga, començaria la Guerra dels Nou Anys.

Si durant els segles XVI i XVII predominen les plagues de llagosta, al XVIII sovintegen les de les erugues donat que persistirà al llarg de tot el segle, i amb aparició estacional durant els mesos d'abril i maig, que és quan el camp i l'horta es presenten més ufanes i els insectes fitòfags, poden desenvolupar-se més fàcilment. Horta i vinya apareixeran afectades per aquest problema, però també les moreres, que en aquesta època es conreaven per alimentar a la indústria dels cucs de seda.¹⁰

La causalitat de qualsevol tipus de plaga serà sempre divina: Déu i el pecat. Totes les calamitats naturals tindran el seu fonament en Déu. I aquest monopoli diví envers el càstig, s'assentava sobre tres bases: la divina providència, la relació entre les calamitats i les íres divines, i la teoria del consol en la desgràcia.

Les comunitats rurals catalanes, com també la prioratina, sempre van tindre clar que a l'hora d'enfrontar-se als desastres naturals, el millor recurs era en primera instància la recerca de protecció d'un sant específic. En el cas de les plagues, Sant Marc fou el sant que en l'àmbit rural tingué més devoció. Com a fórmula preventiva se celebraven tot un seguit de cerimònies acompanyades d'oracions, o pregàries, amb recorregut procesional per l'interior dels pobles, encara que també en llocs enlairats del camp, des d'on poder fer el ritu d'excomunicació o de pregària.

Les ermites i els santuaris, són en aquest sentit emplaçaments ideals, posats enmig dels termes per a vigilar i dissoldre l'aparició de les forces del Maligne, refugiades (segons la creença popular), en boscos, arbredes, coves o indrets muntanyosos en general. En aquestes processons l'organització partia de la colla de noietes vestides de blanc, donzelles amb vel a la cara i un santcríst a la mà, escapulari, passos, escenificacions... Era molt important que la comitiva fos precedida per aquestes noietes que, per edat i virtut, eren considerades verges i innocents. D'aquesta manera semblava que s'ablanís més fàcilment la compassió de la divinitat. Això es deu al fet que aquests actes se celebraven per evitar una desgràcia econòmica, per tant és de notar que els fidels estimules sin al màxim la seva pietat, disciplina i mortificació, per tal d'estimular la misericòrdia del cel.¹¹

Un altre sistema preventiu foren les benediccions dels termes municipals i les dels camps. Tanmateix aquest tipus de ritual era extraordinari i limitat tan sols en moments d'amenaça constatada. També existiren pregàries públiques de benedicció del terme en dies fixos de l'any, com per exemple, la Santa Creu del dia 3 maig. En aquesta festa hom acostumava a fer la benedicció dels camps, per tal de protegir-los de la meteorologia adversa:

“Jo només m'enrecorde que per Santa Creu sortien a beneir el terme, això sí... hi anat jo amb lo capellà sortint... cap allà a la carretera Nova, i d'allà

---

9 Sanz Laroca, J.C. (2008): *Las respuestas religiosas ante las plagas del campo en la España del siglo XVII*. [en línia] <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=41078> pp. 40-61.

10 Perea Simón, E. (2000): *Església i societat a la Arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les visites pastorals*. Tarragona: Diputació de Tarragona p. 333

11 Ibidem.

beneïem tot lo terme... quin sentit tenie?, dons beneïes lo terme, jo que vols que et digui?”.¹²

Als pobles del Priorat el costum era molt simple si el comparem amb altres llocs, aquí el lloc utilitzat per la cerimònia està lligat als interessos dels particulars, cada any el lloc escollit era diferent, o el que és el mateix, aquesta cerimònia es duia a terme en els trossos particulars dels pagesos, i no es deia missa solemne.¹³ De fet, a la Vilella Alta no recorden haver viscut aquest tipus de cerimònia però sí que saben que en temps passat es feien:

“Sí, sí, abans sí, però jo no me’n recordo. Quant havie plagues i coses així, sí. Això a Ciurana encara ho fan, a la tarda fan una processó i surten a beneir el terme”.¹⁴

El fet que els veïns del poble no recordin gaire bé aquests tipus de celebracions rituals, ha fet que en la nostra recerca no hàgim pogut constatar si es feien servir les campanes o no, com a medi preventiu o conjurador de les plagues. No obstant això, al contrari que el cas de les tempestes, els estudis dels tocs de les campanes com a instruments remeiers contra les plagues del camp, no ha estat gaire estudiat en termes generals, tot tenint present els indicis directes o indirectes, que ratifiquen l’existència d’una relació evident entre les plagues i les tempestes. Amb tot això, val a dir que a la Vilella Alta, ja des de l’any 1772, hi hagué una campana dedicada a sant Marc, protector del bestiar i de les collites. Campana que va desaparèixer durant la Guerra Civil espanyola el 1936.

Les rogatives o lletanies dedicades a aquest sant són oracions de tipus solemnes, instituïdes a l’església Catòlica al segle VI. Aquestes oracions són per a ser resades o cantades en certes processons públiques i en determinades o extraordinàries necessitats. Tant el Papa com els bisbes poden prescriure-les als fidels en calamitats, malvestats o necessitats públiques, i aleshores figuren com a actes *extralitúrgics*. Amb tot això, dir que les rogatives a sant Marc són d’origen romà, i substitueixen les festivitats paganes anomenades *Robigalia*, que en honor de la deïtat *Robigus*, organitzaven antany els camperols romans amb processons a través dels camps i utilitzant sacrificis d’animals. La intenció era que la divinitat intercedís en favor de les seves collites.

Així, els tocs de les campanes servien per advertir als veïns de què la plaga s’apropava, amb la finalitat de fer-hi front i combatre-la directament. Durant aquests segles, per a la majoria de la població, el caràcter conjurador que tenia el so de les campanes era evident, donat que segons els autors de l’època, les ones emeses per les campanes suraven i solcaven per l’aire, atacant als dimonis que conduïen als animalons. Catalunya i el Priorat, es defensà d’aquesta manera el 1687, posant en funcionament la seva maquinària espiritual, i voltejant totes les campanes, ja fossin de les parròquies, dels convents o de les catedrals.¹⁵

12 Font Oral: Rocamora Vinyes, Ramon.

13 Ibidem.

14 Font Oral: Bonet Escoda, Prisca.

15 Sanz Laroca, J.C. Op. Cit. Nota 10, pp. 324-328

IMATGE 7. La plaga de les llagostes. Haggadah, manuscrit jueu miniat de Barcelona, segle XIV.

Les calamitats climàtiques: les bruixes i els bruixots

Davant de les plagues d'insectes i de la meteorologia adversa, es formularen al món rural tot tipus de supersticions que s'intentaren apaivagar amb remeis heterodoxos. En-tenem aquí "superstició", com aquell conjunt de creences i practiques que, en matèria religiosa, filosòfica o científica, es consideraven "desviades" de l'ortodòxia oficial, això és, la fixada per l'autoritat respectiva.

En el cas particular del mal temps, es pot pensar en una interpretació màgica real, entenent la màgia com una manifestació d'actes produïts per éssers fantàstics. Aquesta percepció climatològica, reflecteix una ideologia de suggestions alimentades per una constant sensació d'inseguretat, sentiment que troba l'explicació dels fenòmens meteorològics en la intervenció d'entitats malvades. Respecte a la conjura del Mal, en la tradició folklòrica catalana són moltes les referències a la presència i actes d'esperits malèvols, que amenacen i afligeixen les comunitats, especialment les rurals destruint els seus mitjans de subsistència. I a tantes accions corresponen sengles mesures per contraposar-se al Mal, que testimonien la vivor de tals creences.¹⁶ Els conjurs contra les tempestes i les pedregades s'enfonsen en les arrels de l'Antiguitat Clàssica, respecte a l'existència d'individus que són capaços d'interpretar la voluntat divina superior i poder manipular les forces extra-terrenals. Aquestes practiques travessaran l'Edat Medieval fins a arribar a l'Edat Moderna amb uns caràcters propis.

¹⁶ Collusi, L: *Comunidors, creus de terme, campanars, meteorologia popular i bruixes*. L'Erol. [en línia] http://uom.uib.cat/digitalAssets/259/259930_bruixes3.pdf

Ens trobarem doncs, davant la presència d'un *cristianisme* barrejat amb innumerable pràctiques considerades com supersticioses, resultant de tot això, un estrany amalgama d'un món sobrenatural catòlic. La litúrgia serà utilitzada com a element de conjuració de les forces nefastes, i el poble veurà en els dogmes i ritus de l'església un recurs contra les calamitats. La polèmica apareixerà això no obstant, entre els teòlegs que qüestionaran si les bruixes i els bruixots podien o no, en les seves reunions, provocar amb l'ajut del Diable les tempestes que aniquilaven els fruits de la terra. I què pensaven els nostres avantpassats quan el que plovia no era aigua?

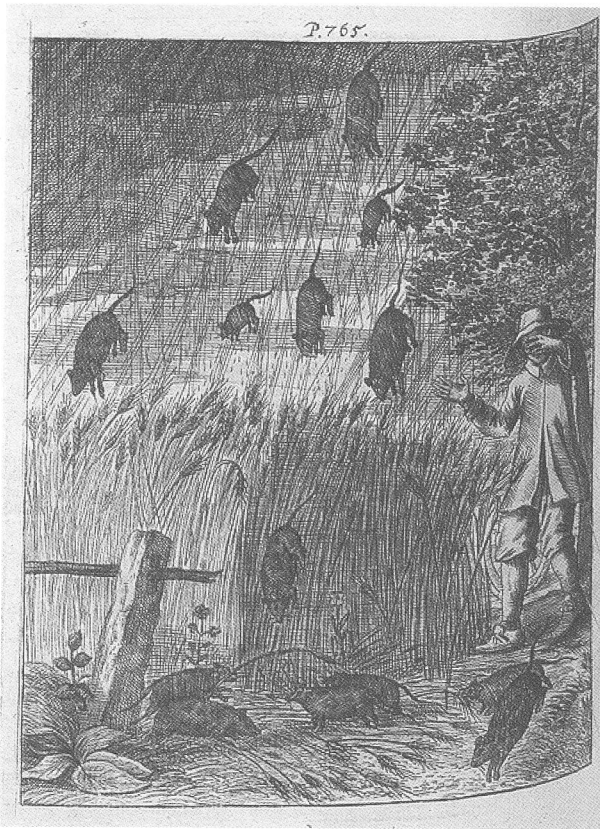
Avui dia sabem que la pluja d'animals és un fenomen meteorològic extraordinari no provocat per la bruixeria, i que pot anar acompanyat d'aigua o no. Fenomen extraordinari però no impossible, que s'ha donat en moltes regions al llarg de la història. L'explicació és ben senzilla: un tornado o mànega pot ser el responsable de capturar objectes, plantes o animalons, gràcies a una combinació de la depressió en la trompa, i per la força exercida pels vents dirigits cap a ella. Consegüentment, aquestes trombes o tornados transporten els animals a altures relativament grans, que recorren més grans distàncies. Així, els vents són capaços de recollir els animalons presents a una superfície relativament extensa i els deixen caure en massa, de manera concentrada sobre punts localitzats. Granots, rates, insectes o fins i tot peixos, seran animals menyspreats al llarg de la història per la seva assimilació a les bruixes o als dimonis, provocadors d'aquestes tempestes animalístiques.

IMATGES 8 i 9. A l'esquerra, Pluja de Peixos. Gravat, autor: mossèn Olaus Magnus, 1555. Suïssa. A la dreta, Pluja de Granotes. Gravat a *Prodigiorum ac Ostentorum Chronicon*, 1557. Ambdues imatges son del segle XVI.

Com a recurs per a conjurar aquests perills es va fer servir el poder formidable de la campana en la seva doble vessant: natural i espiritual. L'aparell acústic tenia la triple funció. Amb el seu so es congregava al poble, allunyava i trencava les nuvolades carregades de pedra amb la seva virtut física, i neutralitzava la suposada procedència demoníaca de la tempesta al ferir amb el seu so a l'esperit del Maligne, però també a les seves deixebles: les bruixes, sospitoses de produir les catàstrofes meteorològiques.

Molt interessant és veure com la presència de les bruixes i bruixots juga un paper dominant en les plagues i les tempestes de la societat camperola. En l'Edat Moderna, aquests essers es converteixen en la principal causa de les calamitats climàtiques, és a dir, la seva presència proporcionava la clau interpretativa dels processos mediambientals, d'un altra manera inexplicables. Consegüentment, l'ús dels mitjans per contrastar els seus atacs assoleix el seu punt àlgid en aquesta època.

IMATGE 10. Xilografia de la Pluja de Rates Grogues, que caigué a Noruega l'any 1578.

exorcitzada la Maria Peirí, coneguda al poble per la Marieta del Po, la qual es creia que estava posseïda pel Maligne. El mossèn li subministrava els exorcismes parlant sempre en llatí, idioma que ella no coneixia ni comprenia; per tant, la Maria Peirí sempre contestava furiosa amb paraules poc adequades i que barrejava de tant en tant, amb alguna blasfèmia. Tal com diuen els testimonis que la van conèixer:

“El incauto sacerdote [...] creía hacerla callar, más todo en vano, aquél cuerpo no estaba poseído por el Demonio, y lo que sí poseía era una cabeza desorganizada que, por muchos años después, continuó en un estado de demencia hasta que por fin murió, sobre los años 1834 a 1836”.¹⁸

¹⁷ Amigó Anglès, R., i Pere Anglès, R. (1995): *Onomàstica del terme municipals d'Ulldemolins*. Ed. Societat d'Onomàstica, Barcelona pp. 53

¹⁸ Simó Serres, J. (2008): *Crònica de Porrera, 1865*. Falset: Ajuntament de Porrera i Arxiu Comarcal del Priorat, pp. 165-166.

Exorcismes i conjurs folklòrics al Priorat: les tempestes i les bruixes

Aquestes creences en bruixes i bruixots com a ens provocadors de les tempestes, plagues i pedregades, existiren també en l'imaginari popular del Priorat, traslladant-se inclús a certs animals: l'òbila. Ocell nocturn per excel·lència, era portador de mals presagis i estava en relació directa amb les bruixes. A la comarca del Priorat, la bruixa d'Ulldemolins es coneixia per la “Llusca” segles enrere, es reunia a “La Solana” amb les seves col·legues d'Albarca, Siurana, Margalef i Castlledans, i tenien llurs conciliàbuls per organitzar tronades i pedregades. La “Lluerta” era una altra de les bruixes del Montsant.¹⁷ Del principi del segle XIX tenim constància de què a Porrera mossèn Serrat

Fou general la creença que les bruixes o podien tot i que eren les causants dels estralls i les desgràcies naturals que succeïren; eren mitjanceres del Dimoni, al qual devien llur poder, i enemigues de l'Església, per tant, fugien de tot allò que fos beneït. Davant de totes aquestes creences populars, el Concili de Trento no va aprofundir en el tema de la reforma litúrgica, essent les diòcesis les encarregades d'elaborar el mateix codi de ritus. Tant sols més endavant, amb la publicació del sacramentari de Gregori XIII, a l'any 1584, i el Ritual Romà de Pau V el 1614, s'estructurà oficialment la qüestió. Això vingué determinat per l'afany de l'Església de Roma d'intentar acotar i posar fre a la publicació de tota una sèrie d'exorcismes que, col·locats generalment al final dels breuaris, feien referència a conjurs de núvols, animals, plagues... En els rituals diocesans catalans dels segles XVI i del XVII, es fa patent que els usos dels cerimonials quant

IMATGE 11. Les tres bruixes de Macbeth, 1775. Autor: Daniel Gardner.

és purament petitiva pel seu contingut màgic. Mentre que les oracions, de diversa entitat, tenen sempre la mateixa intencionalitat, i d'aquestes, ens interessen les que més s'apropen al gènere del conjur: l'oració popular.²⁰

¹⁹ Gilabertó Vilagran, M: *Tempestades y conjuros de las fuerzas naturales. Aspectos mágico-religiosos de la cultura en la Alta Edad Moderna*. [en línia] <http://divulgameteo.es/uploads/Tempestades-conjuros.pdf> pp. 325-335

²⁰ Romeu Figueras, J. (1994): *Sobre conjurs folklòrics en vers*. Revista de Catalunya, 80. [en línia] http://www.sciencia.cat/biblioteca/documents/Conjurs_Romeu.pdf pp. 84-85

a pràctiques exorcistes de les tempestes, van romandre pràcticament immutables durant tot aquest temps.¹⁹

I en aquest aspecte, caldria remarcar o endinsar-nos en el gènere dels conjurs folklòrics en vers, que es donaren arreu de Catalunya i també a la Vilella Alta. El gènere del conjur, és un tipus de fórmula versificada d'invocació al desconegut o, més concretament, a una potència invisible per tal de congraciari-hi o d'allunyar-ne un altre. Una invocació així, connecta també sovint amb el gènere popular de l'oració, fent referència a un sentit de petició envers un poder o entitat superiors, temibles o desitjables, per a l'obtenció d'un bé o la preservació d'un mal o d'uns mals. La seva funció

A la Vilella encara es recorda parcialment una d'aquestes oracions populars que entren de ple en el gènere dels conjurs folklòrics en vers. Es tracta d'un conjur prou conegut arreu del territori català, per tant existeixen multitud de variants:

Sant Marc, santa Creu,
Santa Bàrbara no em deixeu.
Santa bàrbara va pel camp,
Reclamant l'Esperit Sant.
L'Esperit Sant no pot dormir,
Tres núvols ne veu venir:
Un de foc, un de flama, un de pedra repicant [...] ²¹

Aquest conjur com ja hem indicat, dins del cicle folklòric de la pluja i les tempestes és dels més coneguts arreu de Catalunya. I a la Vilella Alta n'hem trobat dues versions, totes dues incompletes:

Sant Marc, santa Creu,
Santa Bàrbara no em deixeu
Santa bàrbara va pel camp,
Reclamant l'Esperit Sant.
L'Esperit Sant li va dir:
-Bàrbara que fas aquí?
- Estic esperant tres llamps:
Un de foc, un de sang i un de terra flamejant [...] ²²

Les versions i variants són infinites, variants d'un mateix conjur d'utilització general en la tradició màgicocostumista catalana, referida a la prevenció dels perills pel llamp durant la pluja i les tempestats. Les dues variants de la Vilella Alta comencen amb la invocació de sant Marc, evocada conjuntament amb la santa protectora de desastres derivats dels llamps. La primera versió al·ludeix també a les pedregades en el cas del tercer núvol *un de pedra repicant*. El referent invocatiu de la Creu té el seu origen en l'antiga pràctica litúrgica i de devoció popular, abans molt estesa, consistent en la benedicció del terme pel sacerdot, per tal de preservar-lo de tot malefici meteorològic que pugui danyar-lo... L'esment de Sant Marc en totes les variants folklòriques del començament de l'oració, resulta un xic sorprenent, al contrari del de santa Bàrbara, tan invocada pel costumari popular obre els llamps i els temporals, perquè l'al·ludit sant, ben actiu en el món agrari en general, a penes el trobem relacionat en el folklore català, amb la invocació contra els llamps. ²³

La segona versió de la Vilella Alta es desenvolupa de manera dialogada. El diàleg esdevé aquí entre santa Bàrbara i l'Esperit Sant. El conjur és qualificat per la gent que el recita generalment com a oració, a causa de la imperceptible frontera que separa un gènere de l'altre, íntimament imbricats tots dos. Això es desprèn del seu caràcter màgic

---

21 Font Oral: Josepa Salat.

22 Font Oral: Montserrat Escoda.

23 Romeu Figueras, J. op. cit. Nota 22, pp. 85-95

i preservador de perills i mals dels quals hom intenta alliberar-se amb recursos i fórmules no racionals, que en certa manera, podríem dir paranormals.²⁴

De tots els sants i santes protectores contra les tempestes, la que predomina per damunt de tots, és sense lloc a dubtes santa Bàrbara. Dels “Catorze Sants Protectors” existents, aquesta santa és la protectora de les forces del llamp, del foc, de la mort sobtada sense confessió, i de la provocada per les explosions. Fou una de les santes més populars a l’Edat Medieval, virtut que encara conserva ara. Tot sembla indicar que a la Vilella Alta també es venerà a aquesta santa, donada la dedicació d’una de les campanes de la parròquia a santa Bàrbara. A ella se li van retre cultes especials, amb rituals màgics que adquirien modalitats particulars, perquè les tempestes no tan sols podien arruïnar les collites, sinó que també produïen incendis i mataven a persones, o perjudicaven inclòs als animals:

“Les gallines... de Sant Joan [degut als petards], tinc una gallina que pon el dia que li sembla, pobreta!... i amb els trons també passave. A cal Salat, que teníem les gallines allí al jardí... estaven dons molt poc protegides... pobres! S’espantaven i no ponien tant”.²⁵

Tot i que a la Vilella Alta no recorden que es toquessin les campanes per prevenir el mal temps, val a dir que els tocs contra les tempestes van ser utilitzats fins èpoques molt recents, des de temps immemorables. I que es van tocar al poble per prevenció o protecció de les tempestes, sembla evident, donat que sabem de l’existència de la campana dita Bàrbara, i de l’altre consagrada a sant Marc, protector com ja em dit de les collites i del bestiar.

A la Vilella Alta, quan tronava deien: “no pensis en Santa Bàrbara hasta que troni”.²⁶ Però també s’encomanaven directament a la mateixa dient-li: “Santa Bàrbara ajudeu-nos que no ens pedregui”. Aleshores, era tradició quan es veien arribar les tempestes:

“Enceníem una espelma que s’anave a beneir el dia de la Candelera, que és al febrer... allevons aquella espelma es guardave i quant havia una tronada, allevons s’encenie i aquella tronada te guardave de que no pedregues... no-més dèiem això: Hai! Santa Bàrbara!, ajudeu-nos que pedregarà, vai a buscar l’espelma i l’enceníem”.²⁷

El ritual de les candeles o espelmetes forma part de la trilogia universal de benediccions aprovades per l’església, juntament amb la cendra i els rams. A part del dia de la Candelera citat més amunt, a la Vilella també es feien servir ciris utilitzats en el Monument que es feia per Setmana Santa:

“La meua iaia posava l’espelma, saps que hi possessave? Lo ciri del Monument. Quant feien per Setmana Santa el Monument, s’hi portave un ciri... i

---

24 *Ibidem*.

25 Font Oral: Salat Serres, Pepita.

26 Font Oral: Serres Masip, Lluís.

27 Font Oral: Vernet, Teresa.

IMATGE 12. Gosset gravat al peu de la campana de santa Bàrbara de la Vilella Alta, 1828. En la iconografia d'aquesta santa normalment l'acompanya un gosset blanc, símbol de la seva fidelitat en la fe. Fotografia: Esther Gutiérrez Escoda.

quant s'acabava el Monument, com que el ciri no estava acabat, te'l donaven o, l'anaves a buscar per les tempestes... quant veies una tempesta, la padrina encenia el ciri del Monument... a casa".²⁸

Aquest ritual l'entem de tipus personal o particular, però de fet, s'havia desenvolupat tot un mecanisme de rituals, complementaris i paral·lels als oficials, quan la comunitat s'adonava de la imminent arribada d'una tempesta responia amb celeritat i resolució per protegir-se. Les bruixes i bruixots, servidors del Maligne, actuaven en nom del Mal provocant la devastació amb les seves tempestes, i la col·lectivitat tenia a la seva disposició mitjans com les campanes. Tot succeïa d'una manera molt ràpida: advertint el perill, els mossens es preocupaven de què les campanes de l'església toquessin a bon temps per avisar els fidels, i també per allunyar els malefics de les bruixes. Així, el calendari catòlic va assenyalar dues dates com a principi i fi del major perill meteorològic, respectivament, el 3 de maig (festa de la intervenció de la Santa Creu), i el 14 de setembre (festa de l'Exaltació de la Santa Creu), donat que aquests cinc mesos són els més propensos a les tempestes.²⁹

28 Font Oral: Salat Serres, Pepita.

29 Collusi, L. Op. Cit. Nota 17

Arribats aquest punt, podríem preguntar-nos com es pronunciava l'Església en relació a totes aquestes creences i ritus envers les tempestes i els tocs de les campanes. La versió oficial de principis del segle XX ens diu que, el Ritual Romà prescriu que quan hi ha tempestes es toquin les campanes. La finalitat és que el poble es reuneixi a la parròquia i amb les obligacions que ordena l'Església, es pregui a Déu perquè allunyi qualsevol tipus de perill derivat de la meteorologia adversa.

IMATGE 13. Santa Bàrbara. Imatge gravada a la campana de la Vilella Alta, fosa l'any 1828 per Joanes Baptiste Tarantino. Aquí la santa es presenta amb la corona, la palma del martiri i la torre on fou tancada. La seva mà esquerra sembla indicar la posició de les tres finestres, símbol de la Trinitat. Fotografia: Josep Serres Gutiérrez.

L'any 1910, mossèn Juan B. Ferreres argumentava en el seu manual, que algunes persones interpretaven aquesta disposició eclesiàstica com: "muy imprudente", donat que jutjaven que el toc de les campanes en aquestes circumstàncies climatològiques, en lloc d'allunyar la tempesta i els llamps, el que feia realment era atraure'ls amb la gravetat que això implicava pel poble en si, però també pel campanar, per les campanes i el campaner. Ferreres també incidia en què hi havia un altre grup de persones que pensaven que els tocs de les campanes podia, pel seu propi efecte físic, allunyar i desfer les tronades, d'una manera similar al que podien fer els "cañones granífugos", que segons l'autor, podien desfer les tempestes trencant les nuvolades o, impeding, almenys la formació de les pedregades. Finalment mossèn Juan B. Ferreres es justificava dient que:

“La Iglesia no pretende que se aleje la tempestad por el efecto físico del sonido de la campana, sino por el efecto moral de las oraciones de la misma Iglesia, a las que se juntan la de los fieles llamados por la campana”.³⁰

És ben cert que a principis del segle XX, no existien aparells digitals sofisticats, per poder fer un estudi real de les vibracions de les campanes, de les masses de l'aire, o de la intensitat de les ventades que a vegades comporten les tempestats o les tronades. El que queda clar és l'intent de justificació de l'Església envers el poder màgic del so de les campanes: no és el metall, ni el so de les campanes, sinó per l'efecte *moral* de “las oraciones de la misma Iglesia”. On ha quedat aleshores el poder màgic d'antuvi d'aquests instruments consagrats i benets?

La Vilella Alta durant el període de dominació cartoixana

L'etapa o període històric que la Vilella Alta estigué sota domini cartoixà és prou llarg: sis segles. No obstant això, cal dir que de la documentació consultada s'extreu que en realitat la comunitat veïnal no fou gaire participativa en els actes litúrgics i eclesiàstics. Aquest fet demostraria que les persones es mourien més per la inèrcia del costum, o per la creença bàsica i primitiva, que no pas per la sòlida formació en els conceptes de la fe o de la història. Si bé el Concili de Trento havia insistit en l'ensenyament de la doctrina als fidels, com a base d'una formació imprescindible a l'hora de respondre a l'exercici de la pràctica religiosa, trobem que a la Vilella Alta la *ignorància dels fidels*, es deu en part a la negligència dels mateixos rectors, atès que *lo reverent rector el qual sols diu de passo les oracions que van anotades en lo ordinari el Archebisbat*.³¹

Aquest problema, situat en l'àmbit d'influència directa dels monjos d'Escaladei, sembla adquirir símptomes de major gravetat si els comparem amb altres zones geogràfiques del Camp de Tarragona, i justificaria que la població, davant la irresponsabilitat i la despreocupació dels clergues, acabés considerant-los sense utilitat pública.³² A més d'aquesta inhibició dels clergues, sembla existir una despreocupació o resistència per part dels fidels, a ser catequitzats. Aquesta despreocupació la trobem també assentada en el *Llibre de la Cort de la Vilella d'Amunt*,³³ on reiteradament el prior de torn obliga els vilatans a assistir als actes litúrgics, a no *blasfemar* i a no *destorbar els sants oficis*. L'obligació d'anar a missa té dos vessants o explicacions segons ens diuen els cartoixans *per a que Déu nos envie les plujes*, i per l'altra *perquè no ens castigue ab diversitat de mals per setmana*. Així, el prior dit Telm el dia 27 de desembre del 1786, feia una crida amb què manava a tots els veïns de la Vilella Alta que:

“Aisités personalment a la missa los dies que Sancta Mare Iglesia mana, e ningú atrevesca a faltar [...] o mentre se celebra eyxir de la Iglesia a pendre lo Sol o altra cosa sense necessitat, sots pena de pagar sis diners per cada vegada aplicadós a la llumenaria de la Iglesia.

30 Mossèn Juan B. Ferreres. (1910): *Las campanas. Su historia, su bendición, su uso litúrgico, dominio de la propiedad sobre elles, influencia de su toque durante las tempestades*. Ed. Administración de Razón y Fe, Madrid pp. 158-160

31 Citat a Perea Simó. E (2000), op. cit. Nota 11, p. 358.

32 *Ibidem*.

33 AMVA, Llibre de la Cort de la Vilella d'Amunt, 1578.

Ítem, mana [...] que mentre se celebra qualsevol qualsevol ofici divinal [...] ningú gose [...] sonar guitares o altres instruments de musica fora de la Iglesia [...] ni ballar [...], sots pena de star deu dies a la presó [...] y instruments perduts.

Ítem, mana [...] que ningú presumisca publica o privadament jurar lo Sanctísim nom de Déu, de la Verge Maria o dels Sancts, sots pena de agenollarse aquí mateix y besar terra, o pagar sis diners a la llumenaria de la Iglesia, qui en asó seran mes culpables [...] seran per sa senioria mes gravament castigat”s.³⁴

Cal dir que aquestes crides i obligacions, emanades des de la Cartoixa envers la població de la Vilella Alta, demostrarien una manca d’interès o despreocupació respecte a la religió oficial per part del veïnat. I això és important, si tenim en compte que el domini cartoixà sobre la vila s’inicia l’any 1286 i no acabà fins ben entrat el segle XIX. El problema de voler conèixer la consciència i la mentalitat dels veïns de la Vilella Alta durant aquests sis segles, apareix estretament lligat al problema del coneixement de la religiositat popular i de les relacions del món rural amb les jerarquies eclesiàstiques, atès que com hem vist, moltes de les creences de la vila tenen els seus orígens en època precristiana. Així, documentem al poble reminiscències de pensaments i creences del passat, amb la consecució de tot un seguit de rituals màgics, com són per exemple, l’ús del gènere dels conjurs folklòrics en vers, les espelmes dedicades a santa Bàrbara, o el fet de regar les entrades de les cases amb aigua beneïda. Igualment, de l’anàlisi epigràfic de les campanes de la Vilella Alta i dels seus gravats, es desprenen també algunes de les preocupacions o creences que existiren al poble, almenys durant el segle XVIII.

Per cloure aquest assaig, direm que a la vila hi hagué més o menys definits quatre grups de preocupacions o perills, dels quals els veïns volgueren protegir-se mitjançant el poder màgic de les campanes: la mort i les malalties, els incendis, les tempestes, i finalment les collites i el bestiar. Qüestions no gens estranyes si partim de la idea que es tracta d’un poblet rural sotmès a les relacions feudovassallàtiques i amb escassos mitjans de subsistència.

---

34 *Ibidem.*

Bibliografia i fonts consultades

Alonso Ponga, J. L. i A. Sánchez del Barrio (1977): *La campana, patrimonio sonoro y lenguaje tradicional*. Ureña: Fundación Joaquín Díaz.

Amigó Anglès, R., i Pere Anglès, R. (1995): *Onomàstica del terme municipals d'Ulldemolins*. Barcelona: Societat d'Onomàstica.

Collusi, L: *Comunidors, creus de terme, campanars, meteorologia popular i bruixes*. L'Erol. [en línia] http://uom.uib.cat/digitalAssets/259/259930_bruixes3.pdf [consulta: 20 desembre 2014].

De Melo, Francisco Manuel. (1842): *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña, en tiempo de Felipe IV*. Barcelona: Imprenta de Juan Oliveres.

Gilbertó Vilagran, M: *Tempestades y conjuros de las fuerzas naturales. Aspectos mágico-religiosos de la cultura en la Alta Edad Moderna*. [en línia] <http://divulgameo.es/uploads/Tempestades-conjuros.pdf> pp. 325-335 [Consulta: 20 desembre 2014].

Gort, E. (2008): *Escaladei, la Cartoixa de Montsant*. Albarca: Carrutxa.

Jiménez Arauz, C. (2014): *Análisis de la relación entre la epilepsia y los trastornos psiquiátricos*. Tesis Doctoral. Ciudad Universitaria Rodrigo Facio, Costa Rica [en línia] <http://www.binasss.sa.cr/bibliotecas/bhp/textos/tesis55.pdf> [consulta 20 desembre 2014].

Mossèn Juan B. Ferreres. (1910): *Las campanas. Su historia, su bendición, su uso litúrgico, dominio de la propiedad sobre elles, influencia de su toque durante las tempestades*. Madrid: Editorial Administración de Razón y Fe.

Perea Simón, E. (2000): *Església i societat a la Arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les visites pastorals*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Romeu Figueras, J. (1994): *Sobre conjurs folklorics en vers*. Revista de Catalunya, 80. [en línia] http://www.sciencia.cat/biblioteca/documents/Conjurs_Romeu.pdf pp. 84-85 [Consulta: 20 desembre 2014].

Sanz Laroca, J.C. (2008): *Las respuestas religiosas ante las plagas del campo en la España del siglo XVII*. [en línia] <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=41078> [Consulta 20 desembre 2012].

Simó Serres, J. (2008): *Crònica de Porrera, 1865*. Porrera: Ajuntament i Arxiu Comarcal del Priorat.

Tudela Villalonga, L. (2014): *Fantasmas y Aparecidos en la Edad Media*. Palma de Mallorca: Edicions UNED.

Urdaibaiko Galtzagorrial (2014): *Mitologia Hiztegia*. [en línia] <http://www.urdaibaio.org/eu/etnografia/Mitologia%20hiztegia.pdf> [Consulta 20 desembre 2014].

Violant Simorra, R. (1990): *Etnografia de Reus i la seva comarca: el Camp, la Conca de Barberà i el Priorat*. Barcelona: Alta Fulla.

Font Oral

Prisca Bonet Escoda, Montserrat Escoda Badia, Ramon Rocamora Vinyes, Josepa Salat Serres, Lluís Serres Macip i Teresa Vernet.

Arxius

Arxiu Històric Municipal de la Vilella Alta.

